

مطالعات اسلامی زنان و خانواده
دوفصلنامه علمی- پژوهشی
سال هفتم- شماره سیزدهم
پاییزو زمستان ۱۳۹۹

چگونگی مواجهه پیامبر ﷺ و امامان علیهم السلام با مسئله تنشی زایی امور جنسی در روابط همسران

حسین قاضی خانی^۱

چکیده

همانگونه که عشق ورزی های همسرانه با ایجاد آرامش روانی و جسمی در استحکام خانواده مؤثرند اختلاف در کامجویی جنسی نیز می تواند زندگی مشترک را دچار تنش سازد. نگاهی به رهنماوهای پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام توجه به تأثیر این امر در اختلاف میان همسران را نشان می دهد. بر این اساس، پرسش آن است که این پیشوایان برای دور ماندن زوجین از اختلاف در این مسئله یا برونو رفت از آن به هنگام بروز تنش، چه راهکارهایی اندیشیده اند؟ پرسشی که پاسخ آن با رجوع به کهن نگاشته های حدیثی، تاریخی و تفسیری و تحلیل داده های مرتبط فراچنگ آمده است. یافته های پژوهش اقدامات معصومان ﷺ را در دو گونه از راهکارهای پیش گیری محور مانند توجه به بایسته های جسمی و هم شائی در پاکامنی ناظر به دوران قبل از عقد، راهکارهایی بسان پناه قرار ندادن عبادت برای فرار از وظایف همسری، آگاهی دادن به وظائف جنسی در زندگی مشترک و راهکارهای برونو رفت از تنش مانند بخشش، الگودهی عینی، مقابله با رسوم غلط و جدایی نشان می دهد. با این توجه که پس از جدایی، با ماندن زن در خانه و دلبری از همسر، راه بازگشت به زندگی باز ماند.

واژه‌گان کلیدی: امور جنسی، تنش، پیامبر ﷺ، امامان، همسران، اختلاف.

۱. استادیار گروه تاریخ تسبیح پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی؛ H.qazikhani@isca.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۶/۱۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۳/۷

مقدمه

«از نشانه‌های خداوند آن که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش بابید» (روم: ۲۱). موهبتی که افزون بر آرامش روان، آرامش جسم نیز در آن نهفته است؛ لذا ازدواج با مسئله کامجویی چنان پیوندی دارد که بدون یکدیگر معنا نمی‌یابند. چنان‌که مطالعاتی نشان داده‌اند به دلیل جایگاه کامجویی در زندگی مشترک، بسیاری از تنש‌های پدیدآمده در روابط زوجین نیز می‌توانند ریشه‌های پنهان و آشکار در این امرداشته باشند و زندگی مشترک را به ناپایداری و طلاق سوق دهند (فروتن، ۱۳۸۷، ص ۴۴-۳۹). به هنگام سخن از حقوق زوجین، باید پاسخگویودن مرد و زن به نیاز جنسی یکدیگر را مهم‌ترین حق زوجین بر یکدیگر دانست که ائمه علیهم السلام در راستای سلامت خانواده بر آن سفارش کرده‌اند. کثرت داده‌های مرتبط با این مسئله، چه در بحث پیش‌گیری و چه در بحث مواجهه چنان است که این امر را می‌توان در صدر عوامل اختلاف‌آفرین در روابط زوجین دانست.

به سبب اهمیت پایداری زندگی مشترک در آموزه‌های اسلامی، این پرسش مطرح است که پیامبر ﷺ و امامان علیهم السلام به عنوان پیشوایان دینی و آگاه به احکام الهی، در راستای پیش‌گیری و همچنین برونو برد زندگی همسران از تنش‌های جنسی به چه راهکارهایی اندیشیده‌اند؟ در راستای پاسخ‌گویی به این پرسش، ابتدا با رجوع به کهن‌نگاشته‌های حديثی، تاریخی و تفسیری، داده‌های مرتبط با این مسئله استقراء شده و سپس با ترکیب داده‌های هم‌راستا، راهکارهای اندیشیده شده توسط این مردان دین، شناخته و تحلیل شده‌اند.

بی‌گمان رضایت یا عدم رضایت از روابط زناشویی، ارتباط مستقیم با پروزنیش در زندگی مشترک همسران دارد. دسته‌ای از نوشته‌ها کوشیده‌اند اصل این ارتباط را مورد مطالعه قرار دهند. سید‌کاظم فروتن و مریم جدید میلانی در مقاله «بررسی شیوه اختلالات جنسی در متقاضیان طلاق مراجعه‌کننده به مجتمع قضایی خانواده» با مطالعه بر روی چهارصد مرد و زن متقاضی طلاق، پس از تحلیل داده‌های آماری به دست آمده، نشان داده‌اند که درصد بالایی از این افراد، از روابط زناشویی خود رضایت نداشته‌اند. خدامراد مؤمنی و صدیقه آزادی فرد نیز در پژوهشی با عنوان «رابطه دانش و نگرش جنسی و باورهای ارتباطی با طلاق عاطفی» نشان داده‌اند که ناآگاهی و کمبود دانش جنسی و

کسب اطلاعات نادرست درباره رابطه جنسی، منجر به افزایش تعارضات جنسی زوجین می‌شود. در این دو مقاله با توجه به رویکرد در پیش گرفته شده، هدف آن بوده است که ارتباط جدایی همسران با مسائل جنسی سنجیده شود و در آنها سخنی از راهکارهای مواجهه با مسئله به میان نیست. در دسته دیگری از آثار، نگاه اسلام و سفارش‌های معصومین ﷺ در ارتباط با این امر مدنظر قرار گرفته است. «رفتارشناسی جنسی در اندیشه دینی» عنوان مقاله‌ای از محمدباقر کجباور است که در بخشی از آن، پس از شماره‌کردن مواردی از انحرافات جنسی از دیدگاه اسلام، به معرفی مختصراً برخی از آنها و بیان نمونه آیات و روایات مرتبط پرداخته شده است. آن‌گاه برای تشریح رفتار جنسی در روابط زناشویی، به مؤلفه‌هایی مانند عوامل ایجاد رفتار جنسی مطلوب در روابط زناشویی، آداب آمیزش جنسی و عوامل افزایش بهره‌مندی جنسی در روابط زناشویی اهتمام شده است. محمدرضا سالاری فرنیز در کتاب «خشونت خانگی علیه زنان؛ بررسی علل و درمان با نگرش به منابع اسلامی» با بیان این که ریشه بسیاری از اختلاف‌ها میان زوجین به مشکلات لذت‌جویی جنسی بازمی‌گردد (سالاری‌فر، ۱۳۸۹، ص ۵۶-۵۷)، سفارش‌هایی از معصومین ﷺ را با نگاه رفع اختلاف‌ها، بازتاب داده است. باید دانست در این دو اثر، به تناسب بحث تنها به ذکر نمونه‌هایی از آیات و روایات معصومان ﷺ توجه شده است، در حالی‌که در نوشتار حاضر، نخست گردآوری جامع اطلاعات بازتاب یافته در ارتباط با این مسئله از میان دیرین نگاشته‌ها مدنظر است و دیگر آن‌که براساس این داده‌ها، شیوه مواجهه معصومان ﷺ با مشکل در ابعاد مختلف آن بررسی خواهد شد تا هم راهکارهای ایشان در امر پیش‌گیری و هم برورفت از اختلاف، مورد شناخت قرار گیرند. اختلاف در مناسبات همسران ریشه در مسائل مختلفی می‌تواند داشته باشد که تنش‌های برآمده از روابط جنسی، در شمار شایع ترین آنها قرار دارند (نعمی، ۱۳۹۱، ص ۷۹-۹۴). در استقراء و مطالعه داده‌های دیرین نگاشته‌ها، مواجهه پیامبر ﷺ و امامان ﷺ با این مسئله، در دو گونه از راهکار پیش‌گیرانه‌ای و برون‌بردی، قابل رصد و تحلیل است:

۱. راهکارهای پیش‌گیرانه‌ای

از آن جا که پیش‌گیری، امری مقدم بر درمان است، لذا بخش اعظم راهکارهای ارائه شده

از جانب این مردان الهی نیز چنان بوده است که همسران با رعایت آنها به اختلاف و تنش در روابط جنسی دچار نیایند. این دسته از راهکارها ناظر به دو مقطع از زندگی مشترک ارائه شده‌اند:

۱.۱. پیشگیرانه‌های قبل از پیوند ازدواج

گام‌نهادن در مسیر زندگی مشترک با اندیشیدن به ازدواج و ویژگی‌های همسر مناسب آغاز می‌گردد. برخی از تنش‌ها در مهوروزی‌های همسرانه را می‌بایست در این مرحله از زندگی مشترک چاره کرد.

۱.۱.۱. بایسته‌های جسمانی: با آن‌که در دین اسلام و سیره معصومین علیهم السلام، آن‌جا که پای شناخت افراد به میان می‌آید، تکیه اصلی بر خصایص اخلاقی افراد است و در مسئله ازدواج نیز این امر نمود بارزی دارد، اما این نکته به معنی نادیده‌انگاشتن صفات ظاهری و جسمانی افراد در پیوند ازدواج نیست.

در اهمیت و جایگاه صفات ظاهری در مسئله زندگانی زناشویی باید دانست ازدواج، عمری در کنار هم بودن را به همراه خواهد داشت و شرط آغازین آن، پذیرش ظاهر جسمانی عروس و داماد است. چه بسا اختلافات میان زوجین که ریشه در عدم کنارآمدن ایشان با ظاهر جسم همسرشان دارد. حبیبه دختر سهل از انصار، همسر ثابت بن قیس بن شمام انصاری بدان سبب که شویش مردی بدچهره بود، ازوی خوشش نمی‌آمد. او نزد پیامبر علیه السلام آمد و گفت: ای رسول خدا وقتی ثابت به نزد من می‌آید و او را می‌نگرم، اگر از ترس خداوند نبود آب دهان بر چهره‌اش می‌انداختم. (احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۴، ص ۳ و ابن‌ماجه، بی‌تا، ج ۱، ص ۶۶۳)

رهنمون شدن مرد به مشاهده بانویی که قصد خواستگاری و ازدواج با وی را دارد (احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۴، ص ۲۴۵؛ دارمی، ۱۳۴۹، ج ۲، ص ۱۳۴ و مسلم نیشابوری، بی‌تا، ج ۴، ص ۱۴۲)، سخن از جایگاه چهره و گیسو در جمال بانوان به هنگام خواستگاری (ابن‌اشعش، بی‌تا، ص ۹۴ و قاضی نعمان، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۱۹۶)، روایاتی در جایگاه مشاهده (احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۳، ص ۳۳۴ و کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۰، ص ۶۷۸) و چگونگی نگاه مرد به زن مورد خواستگاری (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۰، ص ۶۸۰-۶۷۸) بیان‌گر اهتمام معصومین علیهم السلام به نقش خصلت‌های ظاهری در پایداری ازدواج می‌تواند باشد. در اهمیت

پذیرش مسئله چهره یکدیگر برای زوجین، به نقل از رسول خدا ﷺ آمده است: بعضی از شما دخترانشان را به ازدواج فردی رشت روی درمی آورند! آنها هم مانند شما دل دارند. (عبدالرزاق، بی‌تا، ج ۶، ص ۱۵۸ و متنی هندی، ۱۴۰۹، ج ۱۶، ص ۴۵۴)

سخن به میان آوردن از برخی عیوب جسمانی، که می‌توانند برهم‌زننده عقد باشند، سبب گردیده است تا در آثار فقهی، بابی ویژه به روایات این امر اختصاص یابد (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۰، ص ۷۸۳ و طوسی، ۱۴۰۷، ج ۷، ص ۴۲۲) و فقیهان نیز در رساله‌های عملیه خود بدان پردازند. (امام خمینی ﷺ، بی‌تا، ج ۲، ص ۲۹۲)

۱،۱،۲. هم‌شأنی در پاکدامنی: کفو بودن زوجین، یکی از سفارش‌های آشنا قبل از ازدواج است. یکی از مؤلفه‌های کفو بودن، در پاکدامنی و عفت، قابل رصد است؛ زیرا که برای انسان با غیرت، تحمل خیانت همسر، امری غیر قابل گذشت است.

از ماجراهای تاریخی مرتبط با نزول آیه سوم از سوره نور، که مؤمنین را از ازدواج با آلودگان شهره به زنا منع می‌کند، بایستگی این هم‌شأنی قابل درک است. بستر تاریخی این ماجرا این‌گونه است که در میان مسلمانان مهاجر به مدینه، افرادی به تنگ‌ستی و سختی در معیشت دچار آمده بودند و در مدینه، زنان توانگری زندگی می‌کردند که ازدواج با آنها می‌توانست زندگی این تهی‌دستان را به سامان آورد؛ ولی مشکل آن بود که برخی از این زنان توانگر، شهره به بی‌عفتنی و آلوده به ارتباطات نامشروع بودند و برخی به این می‌اندیشیدند که فارغ از این فساد، با ازدواج با این زنان، از سختی در معیشت گذر کنند؛ لذا با حضور در نزد رسول خدا ﷺ در صدد کسب چاره برآمدند (طبری، ۱۴۱۲، ج ۱۸، ص ۵۶؛ ابن‌ابی حاتم، ۱۴۱۹، ج ۵، ص ۲۵۲۳ و واحدی نیشابوری، ۱۴۱۱، ص ۳۲۵). جواب رسول خدا ﷺ با توجه به فرمان الهی آن بود که مرد زناکار جز با زن زناکار ازدواج نمی‌کند و زن زناکار را جز مرد زناکار به همسری نمی‌گیرد. در سخنانی از امام صادق علیه السلام نیز به عُفت و پاکدامنی به عنوان ملاکی در بحث هم‌کفوی اشاره شده است. (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۰، ص ۶۳۱ و طوسی، ۱۴۰۷، ج ۷، ص ۳۹۴)

۱،۱،۳. توانمندی در پاسخگویی جنسی: از آن‌جا که کامجویی جنسی، یکی از نیازهایی است که در امر ازدواج باید به پاسخگویی بدان اهتمام شود، لذا توجه به خصلت‌ها و توانایی‌های زن

و مرد در این مسئله امری است که در برخی روایات بازتاب یافته است.

فردی به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمد و از حضرت بدان سبب که به دلیل شرایط جسمانی خاص خود، همسری نمی‌باید تا پاسخ‌گوی نیازهای جنسی وی باشد چاره‌جویی کرد و سرانجام با راهنمایی آن جناب، همسر همسان خویش را یافت (کلینی، ۱۴۲۹، ج، ۱۰، ص ۶۰۳-۶۰۱). در ارتباط با این توانمندی، گزارش شده است: امام سجاد علیه السلام به روزگار پیری، کنیزان خود را گرد می‌آورد و آنان را می‌فرمود: من پا به سن نهاده‌ام و پاسخ‌گوی نیازمندی جنسی کنیزان نیستم. هر کدام از شما که نیاز به همسر دارد بگوید تا وی را همسری یابم ... آن‌گاه اگر کنیزی پاسخ می‌داد که وی را نیازی نیست، تا سه مرتبه این سؤال را تکرار می‌کرد تا حجت بروی تمام باشد و اگر کنیزی از حیاء سخن نمی‌گفت، امام همسرشان را می‌فرمود با وی صحبت کند و طبق خواسته او عمل کند. (ابن شهرآشوب، ۱۳۷۹، ج، ۴، ص ۱۶۳)

۱،۱،۴. توجه به فرهنگ ازدواج: باید دانست هر قومی را در امر ازدواج، فرهنگی است؛ لذا توجه به پیامدهای این آداب و رسوم می‌تواند راه را بر بروز برخی از اختلافات بسته سازد.

از جمله مشکلات زندگی‌های چندهمسری آن است که بانوان بر مناسبات شوی خود با دیگر همسران، به ویژه در عشق ورزی‌ها رشك می‌برند. آمده است: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سؤال شد چرا از میان بانوان انصار، همسری اختیار نمی‌کنید؟ ایشان پاسخ داد: زنان انصاری را نسبت به همسران دیگر شوهر، نوعی غیرت ورزی است و من بدان روی که همسرانی متعدد دارم نمی‌خواهم با ازدواج با ایشان، خلی در روابط من با اصحاب انصاری پدیدار گردد (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج، ۸، ص ۱۶۶ و بلاذری، ۱۴۱۷، ج، ۲، ص ۱۵۱). این سخن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اشاره به فرهنگ مردم مدینه و خصلت بانوان آن دیار است؛ لذا حضرت از ازدواج با حبیبه دختر سهل (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج، ۸، ص ۳۲۸) و لیلی دختر حطیم (همان، ج، ۸، ص ۱۱۹ و بلاذری، ۱۴۱۷، ج، ۲، ص ۹۸)، دو تن از بانوان اهل مدینه به دلیل خصلت غیرت ورزی شدید در آنان چشم‌پوشی کرد.

۱،۲. پیش‌گیرانه‌های زندگی مشترک:

دسته‌ای دیگر از راهکارهای پیش‌گیرانه از بروز تنش در روابط عشق ورزی همسران از سوی

پیامبر ﷺ و امامان علیهم السلام، ناظر به دوران زندگی مشترک، قابل رصد است. این راهکارها در این زمینه‌ها بازتاب یافته‌اند:

۱، ۲، ۱. پناه قرارنده‌دن عبادات برای فرار از وظایف همسری: در جامعه دینی که عبادات، جایگاه خاصی دارند یکی از چالش‌ها، کوتاهی در وظایف همسری در پناه عبادت‌ها و وظایف بندگی است.

براساس آموزه‌های دینی، وظایف همسری نمی‌باشد خلی در وظایف بندگی وارد آورد؛ اما با توجه به اقسام مختلف وظایف و زمان هریک، تنها در هنگام تداخل زمان عبادت بندگی با وظیفه همسری، در عباداتی که وقت خاص مانند روزه دارند، باید وظیفه بندگی مقدم شود و در سایر تداخل‌ها، به سبب وسعت زمان، می‌توان هم وظیفه بندگی را به جای آورده و هم وظیفه همسری را به انجام رسانید.

در منابع اهل سنت از دعایی یاد شده است که پیامبر ﷺ آن را به عایشه آموخت (ابن ابی شیبہ، ۱۴۰۹، ج ۷، ص ۵۳) و احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۶، ص ۱۳۴). بخاری در چگونگی ماجرا آورده است: روزی پیامبر ﷺ به خانه عایشه وارد شد و ایشان را با عایشه حاجتی بود؛ اما عایشه به نماز مستحبی ایستاده بود و با طولانی کردن نمازو دعا، پاسخگویی به رسول خدا ﷺ را به تأخیر انداخت.

چون عایشه از نمازو دعا فارغ آمد، پیامبر ﷺ او را به دعاکردن با عبارات کوتاه ولی مضامین والا راهنمایی کرد (بخاری، ۱۴۰۶، ص ۱۳۹). همچنین گزارش شده است: روزی رسول خدا ﷺ صبح هنگام بر همسر خود، جویریه وارد شد و او را در حال تسبيح و مناجات با خالق هستی یافت. پیامبر ﷺ برای انجام کاری از منزل خارج شد و چون نزدیک ظهر بازگشت، جویریه را هم چنان بر سجاده در حال تسبيح مشاهده کرد. حضرت که با پرسش از همسرشان دریافت وی از صبح بر همین حالت بوده است، ذکری کوتاه با محتواهی والا به وی آموخت (احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۶، ص ۳۲۵ و نسائی، ۱۴۱۱، ج ۶، ص ۴۹). از امام باقر علیه السلام آمده است که رسول خدا ﷺ بانوان را سفارش می‌کرد نمازهای خود را با هدف تأخیر در پاسخگویی به کامجویی همسرانه شوی خویش طولانی نکنند. (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ص ۱۶۶)

کوتاهی در وظایف همسری تنها متوجه بانوان نیست. به رسم نمونه، از داده‌های مرتبط با

شأن نزول آيه: «ای کسانی که ايمان آورده‌اید چيزهای پاکیزه را که خداوند برای شما حلال کرده بر خود حرام نکنید» (مائده: ۸۷) می‌توان دریافت برخی از مسلمانان، در راستای کسب بیشتر توفیق عبادت، در پی ترك لذت‌های دنیوی از جمله کامجویی‌های همسرانه برآمده بودند که حضرت برای پیش‌گیری از رواج چنین اندیشه‌ای، مردم را به مسجد خواند و در سخنانی برایشان فرمود: برخی اقوام، لذت‌های دنیوی به سان کامجویی‌های همسرانه و ... را بر خود حرام کرده‌اند. اما من شما را به رهیانیت فرمان نمی‌دهم و در دین من، دوری‌گرفتن از این امور روا نیست (طبری، ۱۴۱۲، ج ۷، ص ۷-۸ و قمی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۱۷۹-۱۸۰). باید گفت در مسئله کناره جستن مرد از همسر، علاوه بر نهی رهیانیت، حق همسر نیز با آن در تعارض است و مرد حق چنین عهدی را با خود ندارد. زیرا روابط همسرانه، تنها یک کامجویی شهوانی نیست؛ بلکه در کنار مسئله تداوم نسل، این رابطه، پاسخگویی به نیازهای جسمی و روحی همسران است که افراط و تفریط در آن می‌تواند تعادل سلامتی ایشان را با مخاطره مواجه سازد.

۱.۱. آگاهی دادن به وظایف همسری در امور جنسی: زن و مرد به عنوان دو رکن اساسی شکل یابی خانواده، نسبت به یکدیگر وظایفی را عهده‌دار هستند که استواری بینان‌های خانواده بدان‌ها وابسته است. لازمه داشتن روابط سالم و بدون تنیش جنسی، آشنابودن همسران به وظایف خود در این قلمرو می‌باشد. وظایف همسران نسبت به یکدیگر در ارتباط با این مسئله از سوی معصومان در محورهای ذیل بازتاب یافته است:

۱.۱.۱. پاسخگویی به نیازهای جنسی: با توجه به آن که یکی از اهداف ازدواج، پاسخگویی به نیازهای جنسی است؛ لذا در سخن از وظایف همسری، این مسئله مورد اهتمام ویژه بوده است. در آغاز باید دانست پاسخگویی به نیازهای جنسی، وظیفه‌ای دوسویه است. در ارتباط با وظیفه بانوان، این سفارش‌ها قابل رصد است. به نقل از امام صادق علیه السلام زنی نزد پیامبر ﷺ آمد و از حق شوهر پرسید؟ حضرت ﷺ در ضمن بیان مواردی فرمود: همچنین بزن است که خود را به بهترین عطرهای شامه‌نواز خوشبو سازد و زیباترین لباسش را بر تن کند و خود را به بهترین زینت‌هایش بیاراید و هر بامداد و شامگاه، خویش را بر شویش عرضه بدارد (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ص ۱۶۶). اشاره به بازداشتمن شرایطی مانند مشغول بودن به طبخ نان (ابن ایشیه، ۱۴۰۹، ج ۳،

۳۹۹ و ترمذی، ج، ۱۴۰۳، ص ۳۱۴) و قرارداشتن بر پشت مرکب (عبدالرزاق، بی‌تا، ج، ۱۱، ص ۳۵۰-۳۵۲) و کلینی، ج، ۱۴۲۹، ص ۱۶۶) از انجام این وظیفه همسری، تأکید بر جایگاه آن است. بیان عقاب وکلینی، ج، ۱۴۲۹، ص ۱۶۶) از انجام این وظیفه همسری، تأکید بر جایگاه آن است. بیان عقاب اخروی یکی دیگر از راهکارها برای زنهادادن بانوی مسلمان از کوتاهی در این حق است. رسول خدا ﷺ فرمود: هنگامی که مرد همسرش را به بستر خود بخواند و زن ابا کرده و نزد همسرش حاضر نگردد، به گونه‌ای که مرد از این رفتار همسرش به غصب آید، فرشتگان الهی این زن را تا به صحبتگاهان لعن خواهند کرد (بخاری، ج، ۴، ص ۸۴ و مسلم نیشابوری، بی‌تا، ج، ۴، ص ۱۵۷). امام صادق علیه السلام فرمود: زنی در ارتباط با مسئله‌ای به نزد رسول الله ﷺ آمد. پیامبر ﷺ به او گفت: شاید تو از مسوّفات باشی. زن پرسید: مسوّفات چیست؟ حضرت ﷺ فرمود: زنی که شوهرش اورا برای بعضی نیازها به جانب خود می‌طلبد، ولی او هم‌چنان معطل می‌کند تا شویش به خواب رود. این زن تا بیدارشدن همسر مورد لعن فرشتگان است (کلینی، ج، ۱۴۲۹، ص ۱۶۶-۱۶۷). همچنین به درآمدن زن از لباس حیاء به هنگام خلوت با همسرش (همان، ج، ۱۰، ص ۵۷۱)، یکی دیگر از این دسته از سفارش‌هاست؛ به گونه‌ای که پیامبر ﷺ زنانی را که به هنگام خلوت با همسرانشان، از دراختیارهادن خود ابا می‌ورزند، در ردیف بدترین زنان یاد می‌کند. (صدقو، ج، ۳، ص ۱۴۱۳) از آن سو نیز مردان را نسبت به بانوان خود وظایفی است. به نقل امام کاظم علیه السلام رسول

از آن سو نیز مردان را نسبت به بانوان خود وظایفی است. به نقل امام کاظم علیه السلام رسول خدا علیه السلام فرمود: هر یک از شما باید خود را برای همسرش آراسته سازد؛ همچنان که همسرش خود را برای او می‌آراید (ابنأشعث، بی‌تا، ص۲۸). در اهمیت نظافت و آراستگی مرد برای همسر، از رسول خدا علیه السلام آمده است: لباس‌های خود را بشویید، موهایتان را پییرایید، مسوак بزنید، خود را آراسته سازید و نظافت کنید؛ چراکه مردان بنی اسرائیل این کارها را نمی‌کردند، درنتیجه زنان ایشان به ورطه گناه افتادند (ابن عساکر، ۱۴۱۵، ج۳۶، ص۱۲۴). یکی از اصحاب بیان می‌دارد: خدمت امام کاظم علیه السلام شرفیاب شدم. مشاهده کردم ایشان محاسن خود را به رنگ تیره خضاب کرده‌اند. عرضه داشتم محاسن خود را سیاه نموده‌اید؟ حضرت علیه السلام فرمود: خضاب بر عفت زنان می‌افزاید. هر آینه زنان به سبب ترک خویشتن آرایی مردان بر همسرانشان، از مسیر عفت بیرون می‌روند (کلینی، ۱۴۲۹، ج۱۳، ص۱۰۹-۱۱۵ و صدوق، ۱۴۱۳، ج۱، ص۱۲۲). سپس امام علیه السلام ادامه داد: آیا دوست داری همسرت را در حال ناآراسته بودن مشاهده کنی؟ در پاسخ گفتم: چنین چیزی را

دوست نمی‌دارم. حضرت ﷺ فرمود: همسرت نیز ناآراستگی را برتونمی‌پسندد (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۳، ص ۱۰۹-۱۱۰). در روایات بسیاری، از بین بردن نشانه‌های پیری با خضاب کردن، باعث محبت و موافقت زوجین دانسته شده است (همان، ج ۱۳، ص ۱۱۱-۱۱۲ و صدوق، ۱۴۱۳، ج ۱، ص ۱۲۳). یکی از اصحاب امام باقر علیه السلام بر حضرت وارد شد درحالی که امام، بالاپوشی نقش سنته با گل‌های سرخ بر تن داشت و محاسن خود را پیراسته بود. وی فردا نزد امام رفت درحالی که آن جناب بر کفپوشی حصیرین نشسته بود و پیراهنی زمخت بر تن داشت. در این هنگام امام باقر علیه السلام فرمود: دیروز به نزد ما آمدی درحالی که من در منزل همسرم بودم. همسرم خودش را برای من آراسته بود و بر من بود که با آراستگی در نزدش باشم. (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۲، ص ۳۳)

توصیه‌های معصومین به آداب مجتمع خاصه در آماده‌ساختن همسر برای آمیزش و دورنсاختن وی به سرعت پس از فرونشستن شهوت مرد، توجه به ارضای زن به هنگام همبستری را در خود دارد (برای آشنایی با مجموعه‌ای از این احادیث: ر.ک: ری شهری، ۱۳۸۷، ص ۳۳۲-۳۳۹). جایگاه این روابط به‌گونه‌ای است که آمده است: مرد نباید روابط هم‌خوابگی با همسر را حتی در صورت بروز مشکلات روحی مانند مصیبت‌ها ترک کند، مگر آن‌که خود همسر بدان راضی باشد. (صدقو، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۴۰۵ و طوسی، ۱۴۰۷، ج ۷، ص ۴۱۲ و ۴۱۹)

۱.۲. حافظت از حریم زناشویی: از جمله آسیب‌های بنیان‌افکن خانواده، ارتباط نامشروع است؛ امری که به هیچ‌رویی، مؤمنین غیرتمدن را امکان چشم‌پوشی از آن نیست. از جمله زمینه‌های در مظان تهمت قرارگرفتن زن به ارتباط با بیگانه، اجازه حضور در منزل به افرادی است که مردش حضور آنان را خوش نمی‌دارد؛ لذا مشاهده می‌گردد در برخی منابع به عنوان حق مرد بر زن چنین آمده است که: زن نباید بدون اطلاع و اذن همسر، پذیرای حضور دیگران در منزلش باشد (یعقوبی، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۱۱) یا افرادی را که شوهرش حضور آنان را در منزل برنمی‌تابد بی‌اذن همسر اجازه ورود دهد (ابن‌ماجه، بی‌تا، ج ۱، ص ۵۹۴ و ترمذی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۳۱۵). در شاهدی تاریخی، فردی از بستگان برای احوال‌پرسی به خانه اسماء بنت عمیس، که در آن روزگار به حواله نکاح ابوبکر بود، وارد می‌شود. لحظاتی بعد ابوبکر به منزل آمده و از مشاهده آن مرد در منزلش ناراحت می‌گردد. ابوبکر نزد پیامبر ﷺ رفت و گفت: تا کنون از همسرم جز پاکدامنی ندیده‌ام، اما

این‌گونه رفتار نیز بر من گران است. رسول خدا ﷺ به ابوبکر فرمود: «ان الله قد برأها من ذالك» و سپس چون بر منبر رفتند، مسلمین را مورد خطاب قرار دادند که زین پس، مردی به تنها یی بر بانویی بدون حضور شوهر وی وارد نگردد، مگر آن‌که کسی را به همراه داشته باشد (احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۷۱ و مسلم نیشابوری، بی‌تا، ج ۷، ص ۸). به واقع، در این ماجرا پیامبر ﷺ زمانی که ابوبکر را ناراحت می‌بیند، با وجود سخن ابوبکر در مورد اعتقاد به پاکدامنی همسرش، چون این ماجرا می‌توانست در روابط این دو خلیلی وارد سازد، حضرت با این بیان که خداوند، اسماء را از این‌گونه پلیدی‌ها به دور داشته است، در صدد برمی‌آیند با اشاره به مقام معنوی اسماء، ذهن ابوبکر را از افکار ناصواب دور کند. آنگاه چون این مسئله ممکن بود در مورد دیگران نیز بروز یابد و پیامدهای آسیب‌زاوی را به همراه آورد، با قرارگرفتن بر منبر، مردان مسلمان را از ورود به تنها یی بر زنان مسلمان، در حالی که شوهر ایشان در منزل نیست، برحدار می‌دارند. همچنین رسول خدا ﷺ در سخنرانی مهم خود در حجۃ‌الوداع، که رهنمودهای اساسی و بنیادی پیرامون جامعه اسلامی و رفتار مسلمانان در خود داشت، در فرازی از این خطبه فرمود: از حقوق شما بر زنان آن است که بیگانه را بر بستر شما وارد نسازند. (یعقوبی، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۱۱ و طبری، ج ۴، ص ۲۱۲، ص ۲۱۲)

۱، ۲، ۳. **پرهیز از برانگیختن رشک‌های زنانه**: زمانی که بانوان بر اثر رشک‌های زنانه به غیرت آیند ممکن است بر اثر هیجان ایجاد شده، از ایشان رفتارهایی بروز یابد که در حالت عادی از انجام آن به دور باشند. در راستای پیش‌گیری از بروز چنین هیجان‌هایی، توجه به تحریک نشدن حسادت ایشان می‌تواند راهکاری مناسب برای گرفتار نیامدن در پیامدهای بعدی باشد.

در برخی منابع آمده است: در سفری به حج، امام صادق علیه السلام پس از مجامعت با کنیز خود از وی می‌خواهد در انجام غسل با انداختن فاصله زمانی میان شستن اعضا و گرفتن رطوبت از عضو شسته شده، کنچکاوی همسر امام را موجب نگردد (طوسی، ج ۱، ص ۱۴۰۷، ۱۳۴). از این درخواست چنین برداشت می‌شود که این بانو، با نام فاطمه مادر اسماعیل، به روابط همسرش با کنیزان، غیرت زنانه نشان می‌داده است و با حضور خود، توجه شویش را به کنیزی برنمی‌تابیده است. شاید بتوان دلیل این رفتار را در جایگاه خاندانی و موقعیت اجتماعی این بانو جست. مادر اسماعیل، به عنوان اولین همسر حضرت، در شماره‌اشمیان و در ردیف عموزادگان امام بوده است (مفید،

۱۴۱۳، ج ۲، ص ۲۰۹). همچنین آورده‌اند که امام صادق علیه السلام تا زمان زنده‌بودن فاطمه، همسر دیگری اختیار نکرد (قاضی نعمان، ۱۴۰۹، ج ۳، ص ۳۰۹) که این نیز می‌تواند نشانی از جایگاه فاطمه باشد.

۲. راهکارهای برونو رفت از تعارض:

دسته‌ای دیگر از اقدامات پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام در مواجهه با چالش‌آفرینی روابط جنسی در مناسیات همسرانه، در راهکارهای برونو برد زوجین از تعارض‌های ایجاد شده قابل مطالعه و شناخت هستند:

۱، ۲. گذشت از حق و کنارآمدن با شرایط:

بخشنی، همواره به عنوان ساده‌ترین راهکار برونو رفت از اختلاف‌های میان افراد، مطرح است. در میان همسران نیز به سبب وابستگی‌های مختلف و سال‌های سال کنار هم زیستن، بهره‌جستن از این راهکار در اولویت است.

در ماجراهایی که مرتبط با نزول آیه ۱۲۸ سوره نساء دانسته شده است راهکار گذشت از حق، به عنوان شیوه‌ای برای رهانیدن زندگی از چالش طلاق مطرح است. در آثار تفسیری آمده است: مردی به نام «رافع بن خدیج» انصاری به دلیل پا به سن نهادن همسرش، «عمره» یا «خوبیله» دختر «محمد بن مسلمه (سلمه)» انصاری، تصمیم داشت تا او را طلاق گوید و با بانوی جوان روابط همسری از سر گیرد و این در حالی بود که همسر پا به سن نهاده را از رافع فرزندانی بود. زن از مرد درخواست کرد وی را طلاق نگوید تا در کنار فرزندانش به ساماندهی امور ایشان مشغول باشد؛ در مقابل، از آن جا که یکی از حقوق همسران، حق بیتوته کردن مرد در نزد ایشان و همخوابگی است، او با بخشیدن این حق، از مردش انتظاری در رعایت حق همخوابگی نخواهد داشت. آن‌گاه زن با حضور نزد رسول خدا ﷺ از آن‌چه میان وی و همسرش گذشته بود سخن گفت و کسب تکلیف کرد و در پی نزول آیه، این بخشش توسط رسول خدا ﷺ مورد تأیید قرار گرفت (مقالات بن سلیمان، ۱۴۲۳، ج ۱، ص ۴۱۲ و طبری، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۱۹۸).

باید متذکر گردید در برخی از تفاسیر، در شان نزول این آیه، سخن از «سوده بنت زمعه» و رسول

خدا ﷺ به میان آمده است که سوده با بخشش حق خود به عایشه در تلاش برآمد پیامبر ﷺ را از فکر طلاق دادن خود منصرف سازد (ابن ابی حاتم، ۱۴۱۹، ج ۴، ص ۱۰۷۹؛ ثعلبی نیشابوری، ۱۴۲۲، ج ۳، ص ۳۹۵ و طوسی، بی‌تا، ج ۳، ص ۳۴۶-۳۴۷). در ارتباط با این گزارش‌ها، فارغ از مباحث رجایی و سلسله اسناد آن، در ردیابی تلاش راویان طرفدار عایشه برای نشان دادن چهره‌ای محبو و بی‌رقیب برای او نزد رسول خدا ﷺ، حتی طبق گزارش منابع اهل سنت، پیامبر ﷺ نسبت به رعایت مساوات در تقسیم ایام برای بیوتته در منزل همسران خویش اهتمام جدی داشته است؛ به‌گونه‌ای که حضرت در سرکشی روزانه از همسران خود نیز رعایت مساوات را می‌کرد. آن حضرت پس از سرکشی کوتاه روزانه از همسران، در نهایت در منزل همسری که نوبت بروی قرار داشت، بیوتته می‌کرد و هیچ‌کدام از همسران را بردیگری برتری نمی‌داد. (سجستانی، ۱۴۱۰، ج ۱، ص ۴۷۳ و حاکم نیشابوری، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۸۶)

۲. ۲. الگودهی عینی دینی به جهت مهرورزی همسرانه:

در مواقعي، رویگردانی از عشق ورزی با همسر با توجیه چشم‌پوشی از لذات دنیوی برای رسیدن به قرب الهی صورت می‌گیرد. نگرشی که لذت‌جویی‌های همسرانه را در تعارض با بندگی و یاد خداوند می‌بیند. ارائه الگویی دینی در چنین مواردی، راهکار استفاده شده از سوی م Gusomianin ﷺ است. زندگی زناشویی عثمان بن مظعون، یکی از صحابیان بنام رسول خدا ﷺ با خوله دختر حکیم، که ازوی بالقب حولاً نیز یاد شده است به چالش عدم مهرورزی‌های همسرانه از جانب عثمان دچار بوده است. روزی خوله بر همسران پیامبر ﷺ وارد شد که او را گفتند: تو را چه شده است؟ چرا رنگ چهره‌ات دگرگون است و بر تو آثار پیراستگی برای همسر دیده نمی‌شود؟ حولاً در پاسخ گفت: چگونه چهره بیارایم و بوی خوش استعمال نماییم که دیرزمانی است همسرم به نزد من نمی‌آید و پوشش از من برنمی‌گیرد؟ در این هنگام، درحالی که همسران رسول خدا ﷺ از این کنایه زنانه به خنده افتاده بودند، پیامبر ﷺ به منزل وارد شد و از سبب خنده بانوان پرسید که پاسخ شنید حولاً را مسئله‌ای رخ داده است. آن گاه حولاً از مشکل خود با حضرت سخن گفت. پیامبر ﷺ سراغ عثمان فرستاد و از علت رفتار وی پرسید. عثمان جواب داد: همسرم را برای

خدا ترک گفته‌ام تا خود را به عبادت خداوند مشغول سازم. رسول خدا ﷺ که عثمان را براین اندیشه یافت با بیان سیره رفتاری خود در مناسبات همسرانه به او فرمود: تو را قسم می‌دهم که بازگردی و به مهروزی با همسرت پیردازی. عثمان گفت: اکنون روزه دارم. حضرت فرمود: روزه خود را بگشای و به نزد همسرت برو. و این چنین بود که چون روز بعد حواله به نزد عایشه رفت، آراستگی و استعمال بوی خوش بروی نمایان بود و با عایشه از تبعیت همسرش از دستور پیامبر ﷺ و شروع دوباره مهروزی‌ها سخن گفت. (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج ۳، ص ۲۰۲؛ طبری، ۱۴۱۲، ج ۷، ص ۸ و کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ص ۱۳۰)

عبدالله بن عمربن عاص دیگر فردی است که داده‌های تاریخی از بروز چالش عدم توجه به روابط همسرانه در زندگی زناشویی وی سخن می‌گویند. چون پیامبر ﷺ از ماجرا آگاه شد او را طلبید و فرمود: «من گاهی روزه می‌گیرم و گاهی نمی‌گیرم. هم نماز می‌خوانم و هم استراحت می‌کنم و با همسرانم نیز به بستر می‌روم. پس هر کس از سنت من روی گرداند از من نیست». (احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۵۸)

این مسئله در روزگار امیر المؤمنین علی علیه السلام نیز چهره نشان داد. عاصم بن زیاد حارثی، عبایی بردوش کشیده و از دنیا کناره گرفته بود. چون امام بر ماجرا آگاهی یافت با فراخوانی عاصم او را گفت: «شیطان تو را در مسیر پیروی از نفس به سرگردانی کشانیده است. آیا نمی‌بایست به زن و فرزندت رحم می‌آوردی؟ آیا می‌اندیشی خداوند چیزهای پاکیزه را بر تو روا داشته است ولیکن خوش ندارد تو از آنها بهره گیری؟». (اسکافی، ۱۴۰۲، ص ۲۴۳ و کلینی، ۱۴۲۹، ج ۲، ص ۳۵۷-۳۵۸)

۳. دعا در طلب ایجاد الفت:

دعا از جمله ابزاری است که می‌توان به اجابت آن امید بست و در آن گرایش زوجین به مهروزی و رفع کدورت میان ایشان را از خدا طلب نمود.

در برخی منابع، که رویکرد مناقب‌نگاری دارند، آمده است: روزی پیامبر ﷺ از کوچه‌های مدینه می‌گذشت. زنی خود را به حضرت رسانید و عرضه داشت: یا رسول الله! من زنی مسلمانم و مرا شوهری است که در خانه، گویی زنی است. حضرت مرد را طلبید و گفت: همسرت چه می‌گوید؟

مرد گفت: قسم به کسی که تو را گرامی داشت زین پس سرمن از آب غسل خشک نخواهد شد. در این هنگام زن گفت: یک مرتبه در هر ماه؟ حضرت او را فرمود: نسبت به شویت در دل ناراحت هستی؟ زن گفت: آری. آن گاه پیامبر ﷺ دست به آسمان برداشت و از خداوند درخواست کرد که میان ایشان الفت برقرار سازد و مهرشان را به دل یکدیگر اندازد. ایامی چند گذشت. روزی زن، حضرت را دید و خود را به پای ایشان افکند. پیامبر ﷺ از شویش پرسید که زن پاسخ داد: هیچ چیز نزد من محظوظ نیست. (بیهقی، ۱۴۰۵، ج ۶، ص ۲۲۸-۲۲۹)

۴. ۲. مقابله با رسوم نادرست:

هر جامعه‌ای متناسب با شرایط مکانی و زمانی، گاه درگیر اندیشه‌ها و رسم‌هایی است که مبانی صحیحی ندارند؛ لذا می‌باشد در راه اصلاح آنها گام نهاد.

ظهار نوعی از جدایی همسران در جاهلیت بود که زن را در بلا تکلیفی نگاه می‌داشت. این شیوه جدایی، در اسلام مردود اعلام شد، اما می‌باشد فرد مرتکب آن به جبران عمل انجام شده کفاره بپردازد (امام خمینی ره، بی‌تا، ج ۲، ص ۳۵۴). در شأن نزول آیات ابتدایی سوره مجادله آمده است: خوله دختر ثعلبه، که بانویی از انصار و در شمار خزرگیان بود در حباله نکاح پسر عمومی خویش، اوس بن صامت قرار داشت. روزی اوس بر همسرش وارد شد و او را بر سجاده نماز در حال سجده یافت. از آن جا که خوله بانویی خوش‌اندام بود، مشاهده این حالت سبب گردید اوس پس از اتمام نماز همسرش، او را به سوی خود بخواند؛ اما خوله از برقراری ارتباط همسرانه سریاز زد. اوس که مردی کم طلاقت در روابط جنسی بود، تحت تأثیر هیجان شهوت و در واکنش به سردرفتاری همسر، با بیان عبارت «أنت على كظهر أمي» خوله را بر خویش به مادرش تشبیه کرد، ولی به سرعت از گفته خویش پشیمان شد. این سخن در عرف آن روز جامعه، نوعی طلاق تلقی می‌شد که از سویی، حرمت ابدی زن بر مرد را در پی می‌داشت و از سوی دیگر، زن نیز از قید ازدواج با مرد، رهایش نبود که همسری دیگر برگیرد و این بدترین حالتی بود که برای یک زن شوهردار ممکن بود رخ دهد. با رویداد امر ظهار، خوله برای چاره‌جویی به نزد پیامبر ﷺ رفت (مقاتل بن سلیمان، ۱۴۲۳، ج ۴، ص ۲۵۷ و طبری، ۱۴۱۲، ج ۲۸، ص ۵-۲).

ظهار را بررسولش نازل کرد که پشیمان شدگان از این رفتار می‌بایست بردگاهی آزاد کنند یا در صورت ناتوانی، دو ماه متوالی روزه بگیرند و کسی که توانایی این را هم نداشته باشد، شصت مسکین را اطعام کند. در پی این دستور، رسول خدا ﷺ ایشان را طلبید و از حکم خداوند در مسئله گفت. اوس که توان آزادساختن بنده، روزه‌داری یا اطعام شصت فقیر را در خود نمی‌دید، سرانجام با کمک حضرت مبنی بر عهد داری تأمین بخشی از طعام و دعا برای برکت و فزومنی آن، اطعام نیازمندان را پذیرفت و این چنین، مشکل روی داده در پی کمک مالی رسول خدا ﷺ با وصل دوباره این زوج، سرانجامی نکو یافت. (طبری، ۱۴۱۲، ج ۲۸، ص ۳-۴)

در مطالعه داده‌های تاریخی، مشخص می‌آید چگونگی نحوه آمیزش و حالت بدن به هنگام کامجویی از همسر، اختلاف‌هایی را میان مردان اهل مکه که با بانوان اهل مدینه پیوند زناشویی برقرار ساخته بودند، سبب شده بود. در مدینه، تحت تأثیر فرهنگ یهود، آمیزش با همسر، تنها به یک شیوه انجام می‌گرفت؛ زیرا یهودیان براین باور بودند که آمیزش به شیوه‌های دیگر باعث نقصان فرزند در خلقت خواهد بود. چون مردان مکی در پی هجرت به مدینه با بانوان مدنی پیوند ازدواج برقرار ساختند، تفاوت در فرهنگ آمیزش، اختلاف را میان ایشان به همراه آورد (واحدی نیشابوری، ۱۴۱۱، ص ۸۰)؛ لذا برخی افراد با حضور نزد پیامبر ﷺ از ایشان چاره مشکل را جویا شدند (طبری، ۱۴۱۲، ج ۲، ص ۲۳۴-۲۳۵ و ابن ابی حاتم، ۱۴۱۹، ج ۲، ص ۴۰۴) که با نزول آیه ۲۲۳ از سوره بقره مشخص آمد اندیشه‌های یهود در این باره، بی‌اساس است و حالت بدنی خاص در آمیزش جنسی ملاک نیست.

۵. ۲. به کارگیری عواطف در کنترل رشك‌های زنانه:

اختصاص یافتن قیمت و پاره‌ای از محبت، وقت و اموال مرد به همسر دیگر، اموری نیستند که از جانب سایر همسران مورد پذیرش واقع شوند؛ خاصه به هنگام آگاهی یا مشاهده معاشقه‌های همسرانه مرد مورد علاقه با دیگر همسران، به سبب به غلیان در آمدن احساسات، ممکن است رفتارهایی ناسنجیده از ایشان بروز یابد.

بر اساس گزارشی، روزی بانوی بی‌آن‌که لباس پوشاننده بر تن داشته باشد، در مجلس رسول

خدا ﷺ وارد شد و از حضرت خواست او را به دلیل ارتکاب عملی ناشایست مجازات نماید. در این هنگام، مردی از پی زن آمد و با پیراهنی وی را پوشانید. پیامبر ﷺ از نسبت مرد با زن پرسید که پاسخ داد: همسرم است. با جاریه خود خلوت کرده بودم و این ترفندی است که می نگرید. رسول خدا ﷺ به مرد فرمود: «صُمَّهَا إِلَيْكَ» و سپس ادامه داد: زن به غیرت درآمده، بالای دره را از پایین آن تمیز نخواهد داد (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ص ۱۵۷-۱۵۸). دقت در مواجهه رسول خدا ﷺ با این مسئله می تواند اشاره گر مطالبی چند باشد. اول آن که در گزارش، خبری از توبیخ زن نیست؛ زیرا همان گونه که حضرت فرمودند، زمانی که رشك زن برانگیخته شود تحت تأثیر هیجان پدیدآمده، امکان بروز رفتارهای غیر منطقی افزون می گردد و در چنین شرایطی، سرزنش و توبیخ، دردی ازوی چاره نمی کند. دوم آن که عبارت عاطفی «او را در آغوش بگیر» به عنوان راهکار اجرایی پیشنهاد شده می تواند نشان از آن داشته باشد که حضرت در تناسب علت بروز ماجرا، راهکار عملی مناسب بروون رفت از آن را نیز در امری عاطفی بیان می کنند. امام صادق علیه السلام در پاسخ به سؤالی، از غیرت ورزی های زنان به همسرانشان که اذیت شدن مردان را نیز به دنبال دارد، این رفتار بانوان را برآمده از محبت ایشان به همسرانشان می داند.

(همان، ص ۱۵۹)

۶. ۲. گسستن پیوند زوجیت:

با آن که در راهبردی کلان، تلاش پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام در مواجهه با اختلافات زوجین، حل و فصل مشکلات و بازگشت ایشان به زندگی مشترک بوده است، اما گاه چاره کار در قطع پیوند است. باید دانست بر اساس آیات یکم تا ششم از سوره نور، هرگاه مردی مدعی مشاهده خیانت همسرش باشد، در حالی که نتواند برآن شاهد اقامه کند، می بایست مراسم لعان انجام شود. در ماجراهای مرتبط با نزول این آیات، از هلال بن امية انصاری و عویمر بن ابیض عجلانی نام بردہ شده است که با حضور نزد رسول خدا ﷺ مدعی مشاهده خیانت همسرانشان بودند و در پی نزول وحی، چون علی رغم تلاش های رسول خدا ﷺ از ادعای خود دست برنداشتن و همسرانشان نیز منکر آلدگی دامان خود بودند، پیامبر ﷺ پس از فرمان به اجرای لعان، دستور به جدایی

نتیجه‌گیری

براساس مطالعات انجام‌گرفته، مسائل جنسی در ایجاد اختلاف میان زوجین و تنش در مناسبات ایشان، درصد بالایی را به خود اختصاص می‌دهد. مشکل افزون تر آن که به سبب حیا و عدم تمایل به پیگیری، این اختلاف‌ها چاره نمی‌شوند و زمانی بروز بیرونی می‌یابند که زمان گذشته است. این درحالی است که پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام به عنوان پیشوایان دینی و آگاهانِ احکام الهی، به چاره‌کردن مسئله تنش‌زای امور جنسی در مناسبات همسران توجه داشته‌اند. در اقدامات ایشان در راستای گرفتار نیامدن همسران به این اختلاف، دو دسته

ایشان داد (مقالات بن سلیمان، ۱۴۲۳، ج ۳، ص ۱۸۴-۱۸۷؛ طبری، ۱۴۱۲، ج ۱۸، ص ۶۵-۶۶ و ابن ابی حاتم، ۱۴۱۹، ج ۸، ص ۲۵۳۳-۲۵۳۵). در ماجرا ناخشنودی حبیبه دختر سهل از چهره همسرش ثابت بن قیس، از آن‌جا که قیس را نیز دست بزن نسبت به همسرش بوده است و حبیبه حاضر به ادامه زندگی با او نبود، حضرت راهکار را در طلاق خلع دانست؛ مبنی بر این‌که حبیبه اموالی را که ثابت به اوی بخشیده بود به شوهر بازگرداند و در مقابل، ثابت نیز اوی را طلاق دهد. (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج ۸، ص ۴۳۳-۴۳۴ و احمد بن حنبل، بی‌تا، ج ۶، ص ۳۲۸-۳۲۹)

۷. ۲. ماندن در منزل همسرو دلبیری‌های زنانه، راهکاری برای بازگشت:

در آیات ابتدایی سوره طلاق، خداوند فرمان می‌دهد در دوران نگاهداری عده (در طلاق‌هایی که امید رجوع است) زنان را از سکونتگاه خود بیرون نکنید و زن نیز خود منزل را ترک نگوید.

(طلاق: ۱-۲)

در دلیل این فرمان، افزون بر مباحث حقوقی، براساس سخن امام صادق علیه السلام که فرمود: زن طلاق داده شده در ایام عده در منزل خود می‌نشیند و زینت‌های خود را برای مردش آشکار می‌سازد شاید پس از آن خداوند امر دیگری را رقم زد (قاضی نعمان، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۲۹۲ و طوسی، ۱۴۰۷، ج ۸، ص ۱۳۱)، می‌توان گفت چه بسا در این ایام، با در معرض دید هم‌بودن همسران، مهر زن در دل مرد به جوشش آید و مرد دوباره به زندگی مشترک خود بازگردد.

از راهکارهای پیشگیرانه، ناظر به زمان قبل از عقد و ایام زندگی مشترک قابل رصد است. همچنین به هنگام بروز تنش نیز کاربست راهکارهایی برای بروز برد همسران از شرایط نابسامان مدنظر بوده است. آن چه از برآیدن این فعالیت‌ها به دست می‌آید آن‌که سیره معصومان علیهم السلام در پیشگیری و چاره‌کردن این‌گونه مشکلات بوده و به هیچ روی، پنهان کردن و سوختن و ساختن راهکار ایشان نبوده است.

فهرست منابع:

• قرآن کریم الف) کتاب

١. ابن ابی شیبہ کوفی (١٤٠٩ق)، *المصنف*، بیروت: دارالفکر.
٢. ابن ابی حاتم، عبدالرحمن بن محمد (١٤١٩ق)، *تفسیر القرآن العظیم*، ریاض: مکتبه نزار مصطفی الباز.
٣. ابن أشعث، محمدبن محمد (بی تا)، *الجعفریات (الأشعثیات)*، تهران: مکتبة النینوی للحدیثه.
٤. ابن سعد، محمد (١٤١٥ق)، *الطبقات الکبری*، بیروت: دارالکتب العلمیه.
٥. ابن شهرآشوب مازندرانی، محمدبن علی (١٣٧٩ق)، *مناقب آل ابی طالب*، قم: علامه.
٦. ابن عساکر (١٤١٥ق)، *تاریخ مدینه دمشق*، بیروت: دارالفکر.
٧. ابن ماجه قزوینی، محمدبن یزید (بی تا)، *سنن ابن ماجه*، بیروت: دارالفکر.
٨. احمدبن حنبل (بی تا)، *مسند/حمد*، بیروت: دارصادر.
٩. اسکافی، محمدبن عبدالله (١٤٥٢ق)، *المعیار والموازنۃ فی فضائل الامام امیر المؤمنین علی بن ابی طالب* (ت١٤٠٢)، بیروت: بی‌نا.
١٠. امام خمینی، سیدروح الله (بی تا)، *تحریر الوسیله*، قم: دارالعلم.
١١. بخاری، محمدبن إسماعیل (١٤٠٦ق)، *ادب المفرد*، بیروت: مؤسسه الكتب الثقافیه.
١٢. _____ (١٤١٥ق)، *صحیح البخاری*، بی‌جا: دارالفکر.
١٣. بلاذری، احمدبن یحیی (١٤١٧ق)، *كتاب جمل من انساب الأشراف*، بیروت: دارالفکر.
١٤. بیهقی، احمدبن حسین (١٤٥٥ق)، *دلائل النبوه و معرفة احوال صاحب الشريعة*، بیروت: دارالکتب العلمیه.
١٥. ترمذی (١٤٠٣ق)، *سنن الترمذی*، بیروت: دارالفکر.
١٦. نعلبی نیشاپوری (١٤٢٢ق)، *الکشف والبيان عن تفسیر القرآن*، بیروت: دارإحياء التراث العربي.
١٧. حاکم نیشاپوری (بی تا)، *المستدرک*، بی‌جا: بی‌نا.
١٨. دارمی، عبدالله بن رحمان (١٣٤٩ق)، *سنن الدارمی*، دمشق: مطبعة الإعتدال.
١٩. سالاری فر، محمدرضا (١٣٩٨ش)، *خشونت خانگی علیه زنان*; بررسی علل و درمان با نگرش به منابع اسلامی، قم: هاجر.
٢٠. سجستانی، ابی داود سلیمان بن أشعث (١٤١٥ق)، *سنن ابی داود*، بی‌جا: دارالفکر.
٢١. صدوق، محمدبن علی (١٤١٣ق)، *من لا يحضره الفقيه*، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
٢٢. طبری، محمدبن جریر (١٤١٢ق)، *جامع البيان فی تفسیر القرآن*، بیروت: دارالمعرفه.
٢٣. طوسی، محمدبن حسن (١٤٠٧ق)، *تهذیب الأحكام*، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
٢٤. _____ (بی تا)، *التبيان فی تفسیر القرآن*، بیروت: دارإحياء التراث العربي.
٢٥. عبدالرزاق صناعی (بی تا)، *المصنف*، تحقیق: حبیب الرحمن الاعظمی، بی‌جا: المجلس العلمی.

۲۶. قاضی نعمان، ابن حیون (۱۳۸۵ش)، دعائیم الاسلام، قم: موسسه آل البيت علیهم السلام.
۲۷. _____ (۱۴۰۹ق)، شرح الأخبار فی فضائل الأنماه الأطهار، قم: انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۲۸. قمی، علی بن ابراهیم (۱۳۶۳ش)، تفسیر القمی، قم: دارالكتاب.
۲۹. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۲۹ق)، الکافی، قم: دارالحدیث.
۳۰. متqi هندی (۱۴۰۹ق)، کنزالعمال فی سنن الأقوال والأفعال، بیروت: الرساله.
۳۱. محمدی ری شهری، محمد و پسندیده، عباس (۱۳۸۷ش)، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، قم: دارالحدیث.
۳۲. مسلم نیشابوری (بی‌تا)، صحیح مسلم، بیروت: دارالفکر.
۳۳. مفید، محمدبن محمد (۱۴۱۳ق)، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، قم: کنگره شیخ مفید.
۳۴. مقاتل بن سلیمان بلخی (۱۴۲۳ق)، تفسیر مقاتل بن سلیمان، بیروت: دارإحياء التراث.
۳۵. نسائی، احمدبن شعیب (۱۴۱۱ق)، السنن الکبیری، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۳۶. واحدی نیشابوری، علی بن احمد (۱۴۱۱ق)، اسباب النزول، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۳۷. یعقوبی، احمد (بی‌تا)، تاریخ یعقوبی، بیروت: دارصادر.

الف) مقاله

۱. فروتن، سیدکاظم و جدید میلانی، مریم (۱۳۸۷ش)، «بررسی شیوه اختلالات جنسی در متقارضان طلاق مراجعة کننده به مجتمع قضایی خانواده»، دوماهنامه دانشورپژوهشکی، ش ۷۸، ص ۳۹-۴۴.
۲. فروتن، سیدکاظم و جدید میلانی، مریم (۱۳۸۷ش)، «بررسی شیوه اختلالات جنسی در متقارضان طلاق مراجعة کننده به مجتمع قضایی خانواده»، دوماهنامه دانشورپژوهشکی، ش ۷۸، ص ۳۹-۴۴.
۳. کجبا، محمدباقر (۱۳۸۴ش)، «رفتارشناسی جنسی در اندیشه دینی»، مطالعات راهبردی زنان، ش ۲۷، ص ۱۱۳-۱۴۴.
۴. مؤمنی، خدامراد و آزادی فرد، صدیقه (۱۳۹۴ش)، «رابطه دانش و نگرش جنسی و باورهای ارتباطی با طلاق عاطفی»، دوفصلنامه آسیب شناسی، مشاوره و غنی سازی خانواده، ش ۲، ص ۳۴-۴۵.
۵. نعیمی، محمدرضا (۱۳۹۱ش)، «مشکلات جنسی و طلاق (مورد مطالعه: استان گلستان)»، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی ایران، ش ۴، ص ۷۹-۹۴.

